

Hanna Sommer^{*}
Hubert Sommer^{**}
Grzegorz Zakrzewski^{***}

Świadomość narodowa Kaszubów – wybrane zagadnienia

Wprowadzenie

Społeczność kaszubska, zamieszkująca w województwie pomorskim, przeżywa w ostatnich latach swoiste ożywienie. Kaszubi nie wyalienowali się z polskiego społeczeństwa, są jego integralną częścią, dlatego dotyczą ich problemy dotyczące wszystkich Polaków.

Niniejszy artykuł jest próbą opisanie zjawiska tożsamości narodowej jako determinanty przetrwania i rozwoju społeczności kaszubskiej w Polsce. Na Kaszubach zdefiniowanie tożsamości narodowej następczało w przeszłości wielu trudności.

Przez wieki czynnikami narodotwórczymi były kultura i religia. Jak jest dzisiaj? Pytanie to postawili sobie autorzy niniejszego artykułu, bada-

---

^{*} Dr Hanna Sommer, prof. PRz, ORCID: 0000-0001-7208-7641
Politechnika Rzeszowska, Rzeszów
e-mail: hansom@prz.edu.pl

^{**} Dr Hubert Sommer, ORCID: 0000-0002-2946-8390
Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów
e-mail: hubsom@wp.pl

^{***} Dr inż. Grzegorz Zakrzewski, ORCID: 0000-0002-0945-5322
Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, Gdańsk
e-mail: grzegorz574@wp.pl

jąc wybrane zagadnienia, które w ich ocenie są najbardziej w tym kontekście istotne. W analizie nie pominięto procesu zmiany definicji pojęcia tożsamości narodowej (choćby z powodu globalizacji kultury, szczególnie tej masowej), unifikacji i przyspieszonych przemian w społeczeństwach, zarówno wielkich, jak i małych, których tożsamość jest zagrożona.

Uzyskane wyniki badań obrazują wybrane czynniki wpływające na życie codzienne Kaszubów, a także na ich identyfikację: kim są, jak postrzegają samych siebie, w jaki sposób określają kaszubską tożsamość. Sami najczęściej przywołują sformułowanie Hieronima Derdowskiego: „Nima Kaszëb bez Polonii, a bez Kaszëb Polšczi” (Nie ma Kaszub bez Polski, a bez Kaszub Polski)¹. Słowa te – podkreślające świadomość silnej identyfikacji z krajem – trwale wpisały się w dzieje i kulturę regionu oraz kraju.

Opis okoliczności powstania Kaszub podaje popularna legenda: „Smutny Anioł wytknął Stwórcy biedę i jałowość tych ziem. Wtedy Bóg potrząsnął workiem, w którym pozostało wiele jezior, lasów, pagórków i rzek. Tak powstała kraina piękniejsza od innych”².

Pierwotnie Kaszubi zamieszkiwali pas nadmorski pomiędzy Wisłą, Odrą i Notecią. Ślad początków tego regionu znajduje się w bulli papieża Grzegorza IX z 19 marca 1238 r., w której książę szczeciński Bolesław I nosi tytuł księcia Kaszub³. Przez wieki, w procesie germanizacji, Kaszubi byli stopniowo wypierani ze swych pierwotnych siedlisk. Obecne Kaszuby to pas ziemi o szerokości około 40 km rozciągający się od północnego wschodu na południowy zachód przez większą część województwa pomorskiego.

---

¹ H. Derdowski, *O panu Czôrlinšcim co do Pucka po sece jachôł*, wyd. J. Buszczyński, Toruń 1880.

² <http://radiokaszebe.pl/jak-powstawal-kaszubski-krajobraz/> (dostęp: 12.01.2019).

³ Na pamiątkę tego wydarzenia, od 1999 r. (po reformie administracyjnej) Kaszubi obchodzili tego dnia Święto Kaszub, a od 2004 r. świętują Dzień Jedności Kaszubów.

Rysunek 1. Rejon zamieszkiwania Kaszubów⁴

Źródło: <http://kaszebsko.com/mapa-kaszub> (dostęp: 16.01.2019).

Granica współczesnych Kaszub obejmuje obszar od północy Półwyspu Helskiego po granice powiatu puckiego, lęborskiego, bytowskiego i człuchowskiego na zachodzie. Od południa teren ten jest ograniczony ziemią powiatu chojnickiego, a od wschodu powiatami kościerskim i kartuskim. Do Kaszub zalicza się też Trójmiasto. Głównymi miastami Kaszub, w których kultywuje się tradycje i język kaszubski, są: Wejherowo, Puck, Kartuzy, Kościerzyna oraz Bytów.

Część badaczy (np. Monika Mazurek, Stanisław Kujot) uważa, że nazwa „Kaszuby” oznacza ludność zamieszkującą mokradła i szuwały⁵. Jednak liczni etnografowie (o czym pisał m.in. Aleksander Brückner) twierdzą, że może pochodzić od noszonych przez tę ludność tradycyjnych ubiorów – podkaszanych szat⁶. Nie wyklucza się też sytuacji, że na-

⁴ „Kôrta kraju Kaszëbów” (mapa kraju Kaszubów) – nazwy miejscowości na mapie zapisane są w języku kaszubskim.

⁵ E. Breza, *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, t. III, Gdańsk 2004, s. 160.

⁶ *Kasać huby* znaczy podkasać fałdy. J. Staszewski, *Słownik geograficzny. Pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych*, Gdynia 1948, s. 148.

zwa ta jest obca, a przywędrowała na Kaszuby z zupełnie innego regionu Europy⁷.

Rdzennej ludności z kaszubskim rodowodem doliczono się w ostatnich latach ponad 300 tys. Jednak mieszkańcy tego regionu twierdzą, że do kaszubskich tradycji, zwyczajów i kultury przyznaje się co najmniej pół miliona osób. Taki przyrost potwierdzają między innymi badania, które zostały przeprowadzone przez socjologów na ziemi bytowskiej. Jest to region rdzennie kaszubski, ale do 1945 r. pozostawał w granicach Niemiec. Kaszubi okazali się grupą niezwykle mocną kulturowo i w ciągu zaledwie półwiecza zasymilowali większość pozostałych przybyszów⁸. Obecnie ponad 60% mieszkańców ziemi bytowskiej przyznaje się do kaszubskich tradycji i potrafi mówić po kaszubsku⁹.

Tożsamość regionalna Kaszubów jest różna, w zależności od ich miejsca zamieszkania – silniejsza i trwalsza na wsi, natomiast słabsza w dużych miastach (np. Gdańsk, Gdynia), gdzie nie ma już zakorzenienia w dawnym, tradycyjnym środowisku wiejskim¹⁰.

Świadomość narodowa

Końcowym etapem ewolucji społeczno-demograficznej jest powstanie charakterystycznych cech, które pozwolą wyodrębnić podgrupę z populacji. Nowy byt jest procesem długotrwałym, a końcowym elementem jest świadomość narodowa definiowana jako przynależność do danego narodu oraz poczucie jedności, solidarności z tą wspólnotą. Do czynników tworzących świadomość narodową należy życie społeczne jednostki, które jest wspólnym mianownikiem dla języka, kultury, historii, religii, polityki.

---

⁷ <http://www.gazetakaszubska.pl/26/skad-ci-kaszubi> (dostęp: 12.01.2019).

⁸ H. Sommer, H. Sommer, G. Zakrzewski, *Gdynia jako kierunek migracji w opinii młodych mieszkańców Podkarpacia*, „Zeszyty Gdyńskie” 2018, z. 13, s. 125–141.

⁹ Ibidem.

¹⁰ C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi – między dyskryminacją a regionalną podmiotowością*, Gdańsk 2002, s. 287–294; J. Mordawski, *Kaszubi w czasach współczesnych*, Gdynia 2006, s. 158–175; M. Mazurek, L. Michałowski, *Kaszubskość Gdyni i Gdańska w oczach ich mieszkańców*, „Pomerania” 2007, nr 7–8, s. 24–27.

Rysunek 2. Tablica z modlitwą *Ojcze nasz* w języku kaszubskim (archikatedra oliwska w Gdańsku)

Element legitymizujący świadomość narodową stanowią między innymi akty prawne, które dotyczą posługiwania się językiem kaszubskim, przede wszystkim w tym kontekście pełnią rolę regulacyjną.

Status prawny języka kaszubskiego (*kaszëbsczi jãzëk, kaszëbskô mòwa*), należącego do grupy zachodniosłowiańskich, reguluje w Polsce szereg dokumentów:

- konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.¹¹, której artykuł 32. stanowi o równości wszystkich obywateli wobec prawa i obowiązku równego ich traktowania przez władze publiczne; zakazuje dyskryminacji w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym; zapewnia (art. 35) mniejszościom narodowym oraz etnicznym wolność rozwoju własnego języka, obyczajów, tradycji i kultury – mają one także prawo do tworzenia instytucji służących ochronie swej tożsamości religijnej;

¹¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., DzU 1997, nr 78, poz. 483.

- ustawa o mniejszościach oraz o języku regionalnym¹², która daje możliwość używania przed organami gminy np. języka kaszubskiego jako pomocniczego;
- ustawa o systemie oświaty¹³ dająca uczniom możliwość nauki własnego języka, historii i kultury w szkołach i placówkach publicznych, co wpływa na podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej;
- ustawa o języku polskim¹⁴, która (art. 2 ust. 2) nie narusza praw mniejszości narodowych i etnicznych posługujących się językiem regionalnym, co więcej – deklaruje ochronę tego języka poprzez afirmację szacunku do niego oraz jego popularyzację (art. 3.1 ust. 4);
- rozporządzenie w sprawie wypadków, w których nazwom i tekstom w języku polskim mogą towarzyszyć wersje w przekładzie na język obcy¹⁵; dotyczy ono języków mniejszości narodowych lub grup etnicznych zamieszkujących w RP;
- rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej¹⁶.

---

¹² Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, DzU 2005, nr 17, poz. 141.

¹³ Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty, DzU 1991, nr 95, poz. 425; DzU 2004, nr 256, poz. 2572.

¹⁴ Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim, DzU 1999, nr 90, poz. 999.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 marca 2002 r. w sprawie wypadków, w których nazwom i tekstom w języku polskim mogą towarzyszyć wersje w przekładzie na język obcy, DzU 2002, nr 37, poz. 349; Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 września 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wypadków, w których nazwom i tekstom w języku polskim mogą towarzyszyć wersje w przekładzie na język obcy, DzU 2011, nr 224, poz. 1349.

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, DzU 2017, poz. 1627.

Rysunek 3. Kaszuby – przykłady realizacji praw określających status języków grup etnicznych¹⁷:
a) znak drogowy; b) tablica urzędowa

Uregulowania prawne zawarte w wymienionych dokumentach umożliwiają oficjalną naukę języka kaszubskiego w szkołach. Do czasu ich wprowadzenia nauka odbywała się tylko w ogniskach domowych.

Nauka języka kaszubskiego znajduje się w ofercie edukacyjnej szkoły; jej realizacja jest możliwa na wszystkich poziomach nauczania. Uczniowie i rodzice podejmują dobrowolną decyzję o podjęciu nauki. Jak obrazuje wykres 1., zauważalny jest wzrost liczby uczniów uczących się kaszubskiego; najwyraźniej ujawnia się to w szkołach podstawowych. Jedyne na poziomie edukacji przedszkolnej po 2014 r. dzieci rzadziej podejmują naukę tego języka. Spadek liczby uczących się widoczny jest w gimnazjach po 2017 r., co jest rezultatem likwidacji tego typu szkół. Z danych statystycznych wynika, że na poziomie szkolnictwa średniego zainteresowanie nauką języka kaszubskiego wykazują również uczniowie szkół zawodowych i techników, a nie tylko liceów. Można powiedzieć, że nauka języka kaszubskiego na różnych poziomach kształcenia do 2016 r. miała tendencję rosnącą i utrzymuje się na stosunkowo stałym poziomie.

¹⁷ Początkowo kaszubskie szyldy i nazwy wzbudzały sporo kontrowersji. Wkrótce jednak nie tylko zaczęły satysfakcjonować mieszkańców, ale stanowią także atrakcję turystyczną.

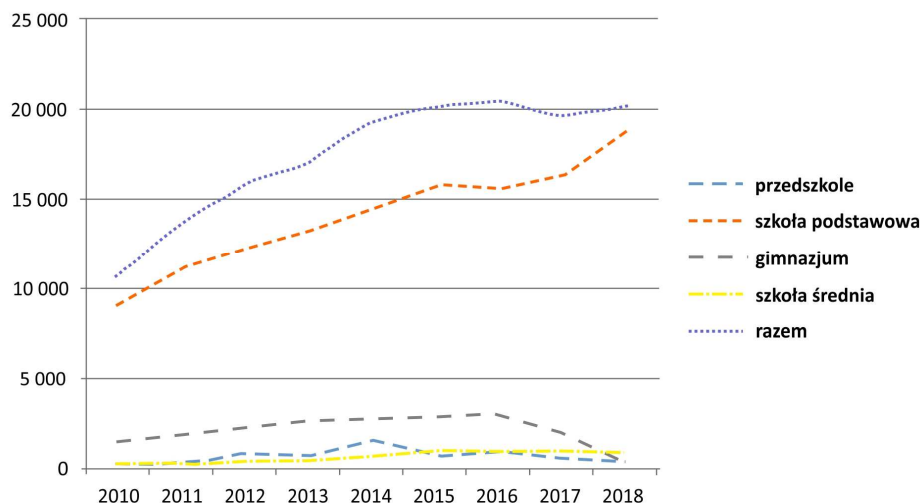
Tabela 1. Liczba uczniów uczęszczających na zajęcia z języka kaszubskiego w latach 2010–2018

Lp.	Typy jednostek	Rok								
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1.	przedszkole	190	339	855	653	1 527	712	950	498	344
2.	szkoła podstawowa	8 987	11 069	12 301	13 205	14 490	15 799	15 597	16 225	18 689
3.	gimnazjum	1 396	1 869	2 317	2 682	2 766	2 846	3 021	2 001	274
4.	zasadnicza szkoła zawodowa	0	0	0	83	134	201	194	103	0
5.	liceum ogólnokształcące	187	310	308	340	331	335	359	357	380
6.	technikum	0	45	61	184	277	428	564	546	496
7.	szkoła specjalna przysposabiająca do pracy	0	0	0	0	2	2	5	6	6
8.	sześcioletnia szkoła muzyczna I stopnia	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9.	policealna szkoła artystyczna	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10.	branżowa szkoła I stopnia	0	0	0	0	0	0	0	92	207
11.	Razem	10 760	13 632	15 842	17 147	19 527	20 323	20 690	19 828	20 396

Źródło: <https://cie.men.gov.pl/sio-strona-glowna/dane-statystyczne/jezyki-obce-dane-statystyczne/> (dostęp: 25.01.2019).

O ile dawniej język kaszubski był przede wszystkim używany w środowisku domowym, to w ostatnich latach mocno zaistniał w sferze publicznej, co wynika z analizy tabeli 1. oraz wykresu 1. Aby proces podtrzymywania żywotności języka był efektywny, warto podejmować czynności, w których na „wartość rdzenną” wpływać będzie inny element kultury grupy, np. religijność.

Wykres 1. Nauka języka kaszubskiego na kolejnych poziomach nauczania

Badania własne

Badania zostały przeprowadzone w pierwszym kwartale 2019 r. za pomocą kwestionariusza ankietowego w czterech powiatach: kartuskim, kościerskim, puckim i wejherowskim. W badaniach wzięło udział 100 respondentów – 45 kobiet i 55 mężczyzn.

Tabela 2. Wyciąg ze spisu miast oraz wsi gminnych i sołeckich z liczbą ankietowanych

Lp.	Powiat	Miejscowość	Liczba badanych
1	2	3	4
CZĘŚĆ A			
1.	gdyński	Gdynia-Cisowa	10
2.		Gdynia-Pustki Cisowskie i Gdynia Demptowo	10
3.		Obłuże	5
4.		Oksywie	5
5.	gmina Linia	Lewinko	5
6.		Linia	10
7.		Pobłocie	5
8.		Potęgowo	10

Ciąg dalszy tabeli 2.

1	2	3	4
CZĘŚĆ B			
9.	pucki	Puck	22
10.	kartuski	Kartuzy	27
11.	kościerski	Kościierzyna	23
12.	wejherowski	Wejherowo	28

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://kaszebsko.com/mapa-kaszub> (dostęp: 16.01.2019).

W części A tabeli 2. podano miejsca, w których przeprowadzono badania pilotażowe. Ankietowanym – czyli tym osobom, które zadeklarowały swoją przynależność do Kaszubów od trzech pokoleń i miały w chwili badania nie mniej niż 60 lat – przedstawiono 50 pytań.

Spośród pytań z największą liczbą wskazań¹⁸ wybrano 10, na które odpowiadali ankietowani z miejscowości wymienionych w części B tabeli. Miejsca badań pilotażowych zostały wybrane celowo: dzielnica Gdynia-Cisowa (pierwsze wzmianki pisane pochodzą z XII w.¹⁹) reprezentuje Kaszubów żyjących z rybołówstwa morskiego. Gmina Linia (pierwsze wzmianki pisane pochodzą z 1342 r.²⁰) położona jest na północnym krańcu Pojezierza Kaszubskiego z dala od głównych szlaków komunikacyjnych. Pytania dotyczyły hierarchii ważności zagadnień sformułowanych dla zbadania tożsamości Kaszubów.

W części B zestawiono miejsca i liczby ankietowanych w mieście powiatowym i wsiach odległych w promieniu nie większym niż 10 km od miasta powiatowego. Badaniu poddano tylko te osoby, które w spisie powszechnym przeprowadzonym w roku 2011 podały narodowość kaszubską jako tę, z którą się identyfikują. Grupę ankietowanych w Kościierzynie stanowili uczestnicy kursu ubiegający się o nadanie uprawnień do kierowania pojazdami mechanicznymi. W powiecie kartuskim 55% ankietowanych było uczestnikami tradycyjnej uroczystości weselnej zorganizowanej zgodnie ze zwyczajami kulturowymi na Kaszubach. Pozo-

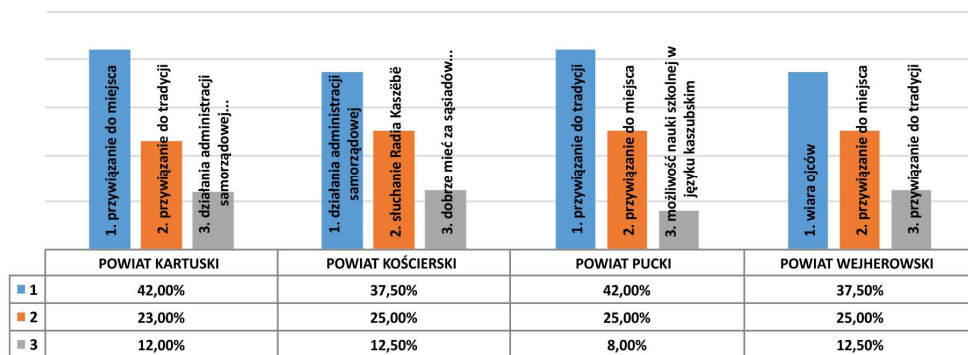
¹⁸ Nie na wszystkie pytania badani udzielali odpowiedzi; stawiając znak plus przy danym sformułowaniu, mieli wskazać, iż jest to ważne zagadnienie dla społeczności kaszubskiej.

¹⁹ M. Sokołowska, *Chylonia. Cisowa*, Gdynia 2013, s. 9.

²⁰ <https://www.gminalinia.com.pl/gmina-linia/solectwa/solectwo-linia/> (dostęp: 19.01.2019).

stałe 45% badanych stanowili ich znajomi i krewni. Wyniki badań przedstawiono w formie opisowej, posiłkując się wykresami.

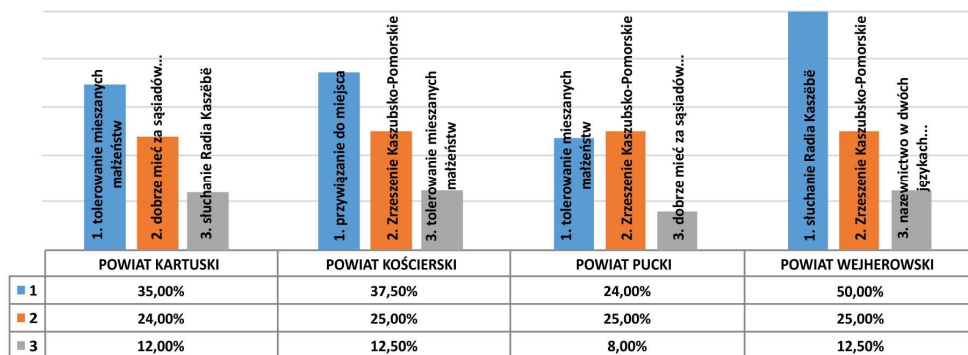
Punktem odniesienia w pierwszym pytaniu były odrębność i duma społeczności kaszubskiej, dlatego w centrum zainteresowania badaczy znalazł się czynnik je determinujący. Zobrazowane na wykresie 2. wyniki badań, które zostały przeprowadzone na grupie kobiet, wskazują jednoznacznie na pewną prawidłowość. Blisko 42% badanych z powiatu kartuskiego uważa, że istotnym elementem kaszubskiej dumy i odrębności jest przywiązanie do miejsca, czyli tzw. małej ojczyzny. Nieco ponad 23% wskazuje na tradycję. Natomiast niecałe 12% uznaje, że te wartości mogą być wzmacniane poprzez działania administracji samorządowej na rzecz społeczności kaszubskiej. Z kolei w powiecie kościerskim te działania wybierane były najczęściej (37,5% ogółu), a nieco rzadziej słuchanie Radia Kaszëbë i czytanie lokalnej, kaszubskiej prasy (25%). Dla mieszkanek powiatu puckiego niezwykle istotna jest w tym kontekście tradycja (blisko 42% badanych), a także przywiązanie do małej ojczyzny (25%). Dopiero w trzeciej kolejności wybierają możliwość nauki w języku kaszubskim w miejscowych szkołach (nieco ponad 8%). Dla kobiet reprezentujących powiat wejherowski najważniejszym czynnikiem tożsamościowym w tej grupie etnicznej jest wiara ojców (37,5%). Przywiązanie do miejsca wybrało 25%, a do tradycji 12,5% ankietowanych.

Wykres 2. Najistotniejsze kwestie dla odrębności i dumy kaszubskich kobiet

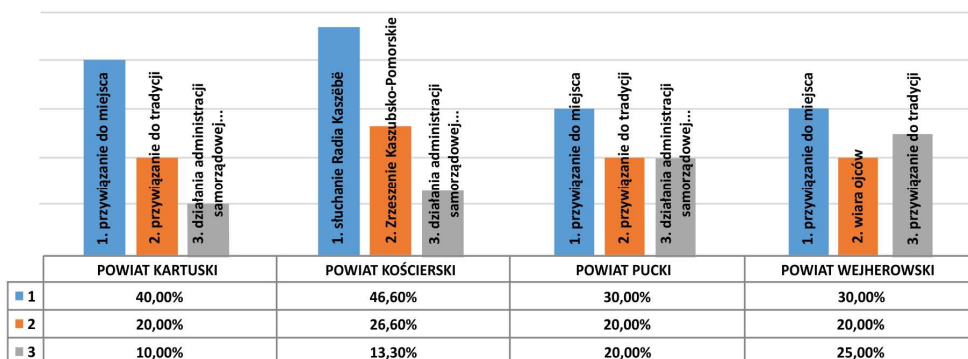
Wnioski po analizie uzyskanych wyników wydają się być oczywiste. Dla mieszkanki ziemi kaszubskiej (wyłączając powiat kościerski) takie wartości jak wiara, tradycja czy region, z którego się wywodzą, są priorytetowe. Nie oznacza to jednak, że ankietowane nie doceniają działań administracji samorządowej czy lokalnych mediów, niemniej jednak ich znaczenie zdaje się być wyraźnie mniejsze. Warto nadmienić, iż działania lokalnej administracji mocno akcentują w swych wypowiedziach kobiety z powiatu kościerskiego.

W badaniu czynników mało istotnych w aspekcie kaszubskiej odrębności wyraźnie zaznaczyły się znaczące różnice między wypowiedziami reprezentantek czterech kaszubskich powiatów. Mieszkanki powiatu kartuskiego uważają, że nic wspólnego z szeroko rozumianym poczuciem dumy i odrębności Kaszubów nie ma kwestia tolerowania mieszanych małżeństw (uważa tak ponad 35% ogółu badanych). Dla niespełna 24% respondentek nie ma żadnego znaczenia sąsiedztwo osób o korzeniach innych niż kaszubskie, a blisko 12% respondentek jako nieistotną w tym aspekcie postrzega rolę lokalnych mediów. Zupełnie inaczej widzą to kobiety z powiatu kościerskiego. Dla nich najmniej istotne jest przywiązanie do miejsca (37,5% ogółu kobiet). Roli Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego (ZK-P) i jego wpływu na kaszubską odrębność nie docenia 25% badanych, natomiast 12,5% uważa, że sprawa tolerowania mieszanych małżeństw ma niewiele wspólnego z dumą i odrębnością społeczności kaszubskiej. Tę kategorię odpowiedzi z kolei najmocniej akcentują ankietowane z powiatu puckiego (blisko 42%). Znaczenie ZK-P nie jest uważane za istotne przez 25% respondentek, natomiast nieco ponad 8% twierdzi, iż sąsiedztwo osoby niemającej kaszubskich korzeni pozostaje bez wpływu dla odrębności i poczucia dumy tej społeczności. Wejherowianki w swoich wypowiedziach za pomijalną uznają rolę lokalnych mediów (50% badanych) oraz ZK-P (25%). 12,5% z nich uważa, że umieszczanie nazw ulic czy urzędów w dwóch językach (polskim i kaszubskim) jest bezcelowe.

Wykres 3. Kwestie najmniej ważne dla odrębności i dumy kaszubskich kobiet

Interesujące z socjologicznego punktu widzenia są również wyniki badań na temat analizowanej kwestii uzyskane wśród kaszubskich mężczyzn. Tu również autorzy podzielili badanych według powiatów. Uzyskane rezultaty wyraźnie wskazują na dość istotne zróżnicowanie wypowiedzi występujące wśród ankietowanych.

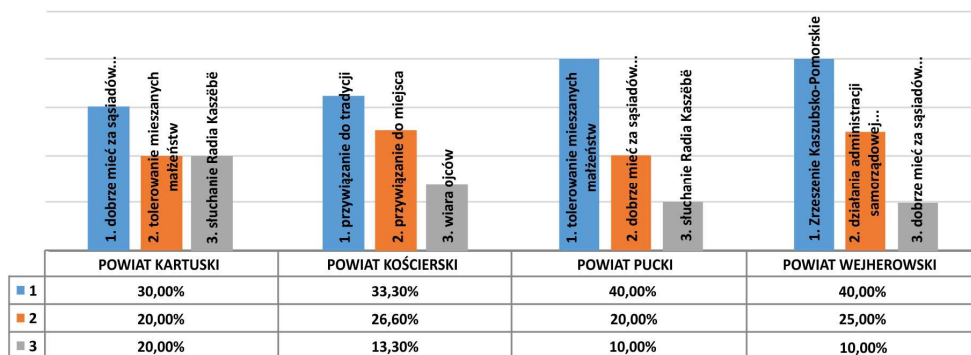
Wykres 4. Najistotniejsze kwestie dla odrębności i dumy kaszubskich mężczyzn

Dla mężczyzn reprezentujących powiat kartuski najważniejszym elementem poczucia odrębności i dumy Kaszubów jest przywiązanie do miejsca, potem do tradycji. Na końcu uplasowali działalność administracji samorządowej na rzecz lokalnej społeczności (odpowiednio: 40%, 20% i 10% badanych). Inaczej widzą to ankietowani z powiatu kościerskiego, dla których najważniejsze w tym aspekcie są lokalne media z Radiem Kaszëbë na czele (46,6%), działalność ZK-P (26,6%) i działania sa-

morządowców (13,3%). Wypowiedzi respondentów z powiatu puckiego pokrywają się z uzyskanymi w powiecie kartuskim, nieco inaczej rozkładają się tu jednak dane procentowe. Przywiązanie do miejsca deklaruje 30% badanych, natomiast w równym stopniu oceniają przywiązanie do tradycji i działalności lokalnej administracji samorządowej (po 20%). Dla wejherowian z kolei bardzo ważne jest nie tylko przywiązanie do miejsca (30%) czy do tradycji (20%), ale również wiara ojców (25%).

Podsumowując uzyskane wyniki, można stwierdzić, iż podobnie jak w przypadku badanych kobiet, ankietowani mężczyźni w większości na plan pierwszy w swoich wypowiedziach wysuwają przywiązanie do miejsca czy tradycji. Istotny jest również fakt, że doceniają działalność lokalnych samorządowców na rzecz ziemi kaszubskiej.

Natomiast uzyskane odpowiedzi na pytanie o najmniej istotne czynniki mające wpływ na tożsamość są bardzo zróżnicowane. Respondenci z powiatu kartuskiego (30%) najczęściej uważają, że sąsiedztwo osób niepochozących z regionu nie ma żadnego wpływu na odrębność i dumę społeczności kaszubskiej; w przypadku kwestii tolerowania mieszanych małżeństw i słuchania Radia Kaszëbë dane procentowe rozkładają się identycznie (po 20%). Zupełnie inaczej na analizowane zagadnienie patrzą respondenci z powiatu kościerskiego, dla których takie wartości jak przywiązanie do tradycji, miejsca czy wiara ojców są mało istotne w przedmiotowym kontekście (odpowiednio: 33,3%, 26,6% i 13,3%). Dla ankietowanych mężczyzn z powiatu puckiego najmniej ważnymi czynnikami są: kwestia tolerowania mieszanych małżeństw (40%), sąsiedzi niebędący autochtonami (20%) oraz słuchanie Radia Kaszëbë i innych mediów (10%). Mieszkańcy Wejherowa z kolei najmniejsze znaczenie przypisują ZK-P (40%), działalności lokalnych samorządowców (25%) i sąsiedztwu osób, które nie mają kaszubskiego pochodzenia (10%).

Wykres 5. Najmniej ważne kwestie dla odrębności i dumy kaszubskich mężczyzn

Interesującym zagadnieniem były opinie badanych na temat szacunku Polaków niebędących Kaszubami wobec odrębności społeczności kaszubskiej. Jak w poprzednich pytaniach ankietowych, badanie skorelowano z miejscem zamieszkania respondentów. Zastosowano tu skalę od 1 do 10, w której 1 oznacza najniższą ocenę, a 10 – najwyższą. Wyniki badania pokazały dość znaczące zróżnicowanie opinii respondentów. W przypadku mieszkańców powiatu kartuskiego na stałe zamieszkujących w miastach ów wskaźnik wyniósł zaledwie 4,4 ($n = 7$); tymczasem wśród respondentów mieszkańców wsi osiągnął 6,8 ($n = 20$). Z powyższego wynika, iż w grupie badanych ze społeczności wiejskiej zdecydowanie mocniej akcentowane jest przekonanie, iż polskie społeczeństwo szanuje i docenia odrębność Kaszubów. Nieco inaczej wyniki kształtują się wśród ankietowanych z powiatu kościerskiego – różnica między odpowiedziami respondentów pochodzących z miasta oraz ze wsi jest minimalna i wynosi odpowiednio: 5,1 dla $n = 13$ i 5,0 dla $n = 10$. Oznacza to, iż zarówno wśród respondentów pochodzących z miasta, jak i ze wsi, panuje pogląd, iż Polacy w średnim stopniu szanują obyczaje i tradycje Kaszubów. Znacznie wyżej oceniają ten aspekt mieszkańcy miasta powiatowego i wsi z powiatu puckiego: dla pierwszych to 6,8 ($n = 7$), dla drugich – 7,0 ($n = 15$). Najlepiej natomiast postrzegają go mieszkańcy powiatu wejherowskiego: 8,0 ($n = 7$) – reprezentanci miasta i 7,0 ($n = 14$) – reprezentacji wsi. Ogólny wniosek podsumowujący ten aspekt badań jest jeden – badani respondenci pozytywnie oceniają poziom poszanowania kaszubskiej odrębności przez Polaków.

Przeprowadzono badania dotyczące stopnia identyfikacji respondentów z regionem kaszubskim. Badania skorelowano z dwiema zmiennymi: wykształceniem i wiekiem ankietowanych. Przyjęto skalę od 1 do 10 (1 oznacza najniższy poziom identyfikacji, a 10 – najwyższy). Wzięto pod uwagę cztery kategorie wykształcenia: podstawowe, zawodowe, średnie i wyższe.

Wśród mieszkańców powiatu wejherowskiego najmocniej identyfikują się z regionem respondenci legitymujący się wykształceniem podstawowym i zawodowym (odpowiednio 10 dla $n = 4$ i 9,5 dla $n = 4$). Tylko nieznacznie niższy stopień identyfikacji deklarują badani z wykształceniem średnim (9,3 dla $n = 5$). W wypadku osób z wykształceniem wyższym ów poziom wynosi 8,4 ($n = 8$). Choć jest trochę niższy od poprzednich, to jednak nadal bardzo wysoki. Równie wysoko pozycjonują analizowane zagadnienie mieszkańcy powiatu puckiego. Wśród nich podobnie, jak u wejherowian, najmocniej identyfikują się z ziemią kaszubską respondenci, którzy mają wykształcenie podstawowe (10 dla $n = 4$). Tylko nieznacznie słabiej proces ten oceniany jest przez badanych legitymujących się wykształceniem wyższym (9,3 dla $n = 5$) i zawodowym (9,0 dla $n = 5$). Najniższy poziom identyfikacji deklarują ankietowani ze średnim wykształceniem (8,3 dla $n = 7$).

Od wyżej przedstawionych dość znacząco odbiegają wyniki uzyskane w powiecie kościerskim. Tam stopień identyfikacji z regionem nie jest już tak wysoki, jak odnotowano to w powiatach wejherowskim czy puckim. Należy zauważyć, że nie ma na niego znaczącego wpływu wykształcenie respondentów. Warto jednak odnotować, że z regionem kaszubskim najmocniej identyfikują się osoby ze wykształceniem średnim (7,2 dla $n = 6$), a minimalnie mniej te, które zdobyły wykształcenie zawodowe (7,1 dla $n = 5$). Respondenci z wykształceniem podstawowym swoją identyfikację określili na poziomie 6,0 ($n = 5$), a z wykształceniem wyższym na zaledwie 5,5 ($n = 7$).

Mocno przywiązani do swojego regionu są kartuzianie, zwłaszcza ci, którzy mają wykształcenie podstawowe (9,2 dla $n = 6$) i zawodowe (9,0 dla $n = 7$). Nieco mniej – respondenci legitymujący się wykształceniem wyższym (8,0 dla $n = 8$), a zdecydowanie najsłabiej osoby z wykształceniem średnim (6,2 dla $n = 6$).

W kolejnych badaniach zmienną był wiek badanych respondentów. Badanych podzielono na trzy grupy: do 30, 31–50 i powyżej 50 lat. W powiecie wejherowskim najmocniej identyfikują się z regionem ludzie młodzi (do 30 lat) – 9,5 dla $n = 6$. Stopień identyfikacji w dwóch kolejnych grupach jest bardzo zbliżony (odpowiednio: 8,9 dla $n = 8$ i 8,7 dla $n = 7$). Równie mocno utożsamiają się z Kaszubami mieszkańcy powiatu puckiego, a wśród nich najbardziej ludzie młodzi (do 30 lat) – 9,7 dla $n = 7$. Wyraźnie niższy jest stopień identyfikacji osób dojrzałych (powyżej 50 lat) – 8,8 dla $n = 9$. Najniżej pozycjonują się w analizowanej kwestii oceny respondentów w przedziale wiekowym 31–50 lat (8,4 dla $n = 6$).

Powiat kościerski odbiega od pozostałych pod względem rozkładu rezultatów badań. Najmocniej identyfikują się z regionem respondenci powyżej 50. roku życia (9,0 dla $n = 7$). Wyraźnie słabiej – zarówno grupa osób do 30 lat (6,7 dla $n = 9$), jak i będąca w przedziale wiekowym 31–50 lat (6,8 dla $n = 7$). W powiecie kartuskim, podobnie jak w kościerskim, najbardziej z regionem identyfikują się ankietowani mający więcej niż 50 lat (9,8 dla $n = 7$), wyraźnie mniej – grupa ludzi młodych (8,0 dla $n = 7$); najmniej osoby w wieku 31–50 lat (7,3 dla $n = 11$).

Rozbieżne rezultaty powyższego badania w wyodrębnionych grupach wiekowych wynikają przede wszystkim z tradycji i wychowania w rodzinie. W szczególności dotyczy to okazywanego i nauczanego przywiązania do tzw. małej ojczyzny w procesie wychowawczym. Z indywidualnego oraz zróżnicowanego podejścia do tego zagadnienia pochodzą stwierdzone u badanych rozbieżności. Warto jednak nadmienić, iż niezależnie od wykształcenia czy wieku badanych identyfikują się oni ze swym regionem – ziemią kaszubską, co świadczy o mocno zakorzenionym patriotyzmie lokalnym respondentów.

Wnioski

Badani respondenci reprezentujący cztery powiaty usytuowane na Kaszubach (kartuski, kościerski, pucki i wejherowski), niezależnie od płci, miejsca zamieszkania, wieku czy wykształcenia (mimo występujących drobnych różnic statystycznych), prezentują postawy mocno osadzone w lokalnej kulturze i tradycji. Przywiązanie do własnego oraz

przodków miejsca urodzenia jest dla mieszkańców tego regionu niezwykle istotne. Siła utożsamienia z regionem może stanowić pewnego rodzaju paradygmat w odniesieniu do mieszkańców reprezentujących inne regiony kraju. Z punktu widzenia nauk społecznych ciekawą byłaby analiza porównawcza, która stanowiłaby interesujące dopełnienie analizowanej problematyki.

Bibliografia

- Breza E., *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, t. III, Gdańsk 2004.
- Derdowski H., *O panu Czôrlńscim co do Pucka po sece jachôł*, Toruń 1880.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, DzU 1997, nr 78, poz. 483.
- Mazurek L., Michałowski M., *Kaszubskość Gdyni i Gdańska w oczach ich mieszkańców*, „Pomerania” 2007, nr 7–8.
- Mordawski J., *Kaszubi w czasach współczesnych*, Gdynia 2006.
- Obracht-Prondzyński C., *Kaszubi – między dyskryminacją a regionalną podmiotowością*, Gdańsk 2002.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym*, DzU 2017, poz. 1627.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 marca 2002 r. w sprawie wypadków, w których nazwom i tekstom w języku polskim mogą towarzyszyć wersje w przekładzie na język obcy*, DzU 2002, nr 37, poz. 349.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 września 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wypadków, w których nazwom i tekstom w języku polskim mogą towarzyszyć wersje w przekładzie na język obcy*, DzU 2011, nr 224, poz. 1349.

Rozporządzenie Ministrów Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2002 r. w sprawie znaków i sygnałów drogowych, DzU 2002, nr 170 poz. 1393.

Sokołowska M., *Chylonia Cisowa*, Gdynia 2013.

Sommer H., Sommer H., Zakrzewski G., *Gdynia jako kierunek migracji w opinii młodych mieszkańców Podkarpacia*, „Zeszyty Gdyńskie” 2018, z. 13.

Staszewski J., *Słownik geograficzny. Pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych*, Gdynia 1948.

Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, DzU 2005, nr 17, poz. 141.

Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty, DzU 1991, nr 95, poz. 425; DzU 2004, nr 256, poz. 2572.

Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim, DzU 1999, nr 90, poz. 999.

Netografia

cie.men.gov.pl/sio-strona-glowna/dane-statystyczne/jezyki-obce-dane-statystyczne/ (dostęp: 11.01.2019).

isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19550470314 (dostęp: 18.01.2019).

<http://kaszebsko.com/mapa-kaszub> (dostęp: 16.01.2019).

magazynkaszuby.pl/2016/04/jezyk-gwara-gorale-daleko-nami/ (dostęp: 17.01.2019).

naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=15 (dostęp: 20.01.2019).

pl.glosbe.com (dostęp: 20.01.2019).

radiokaszebe.pl/jak-powstawal-kaszubski-krajobraz/ (dostęp: 12.01.2019).

skarbnicakaszubska.pl/jezyk-kaszubski-w-szkole/ (dostęp: 11.01.2019).

www.gazetakaszubska.pl/26/skad-ci-kaszubi (dostęp: 17.01.2019).

www.gminalinia.com.pl/gmina-linia/solectwa/solectwo-linia/ (dostęp: 19.01.2019).

www.kaszubi.pl/aktualnosci/aktualnosc/id/1051 (dostęp: 11.01.2019).

www.gazetakaszubska.pl/26/skad-ci-kaszubi (dostęp: 12.01.2019).

www.kaszubi.pl (dostęp: 20.01.2019).

Abstract

Kashubian National Awareness – Selected Issues

The Kashubian community is recently experiencing some sort of revival. This group, which is recognized outside Poland as Polonia, lives in the Pomeranian Voivodship. Kashubians didn't dissociate themselves from Polish society, they are still an integral part of it, so they are also affected by the same problems as Poles.

This article is an attempt to find an answer to the question of the importance of tradition for the survival and development of the only such community in Poland. In Kashubia – just like in the rest of Poland – the definition of national identity creates many difficulties. For centuries, culture and religion defined the national affiliation. And what is it like today? The authors of this article are trying to answer this question by examining selected issues, which in their opinion, are the most important. No position has been taken whether we are facing the process of changing the definition of national identity (for example due to cultural globalization, especially mass culture), the unification and accelerated social changes, among both large and small societies, whose identity is at risk. The presented research results illustrate only selected factors affecting the daily life of Kashubians, eg: who they are, how they perceive themselves, how they define Kashubian identity.

keywords: Kashubians, ethnographic group, national identity, nation building factors, culture

słowa kluczowe: Kaszubi, grupa etnograficzna, tożsamość narodowa, czynniki budowania narodu, kultura